

NAMAZDA KUR'AN KIRAATI

-Dinî Tecrübe Açısından Bir Yaklaşım-

Abdurrahman KASAPOĞLU¹

To read the Quran in namaz is an obligation. The Quran itself makes it obligatory to read it. The Quran necessitates that the verses which are read in namaz should be felt in heart and be thought in mind. It signs out that reading without understanding and conscious diminishes the quality of namaz.

Keywords: Reading , understanding, namaz.

Giriş

Namaz, bir müslümanın Allah ile olan ilişkisini sağlayan temel ibadettir. Bazı temel rükünlerin bir araya gelmesiyle teşekkül eden namaz ibadetinin merkezinde Kur'an vardır. Kur'an kıraatı, namazın bedensel rükünlerinin tam ortasına oturur. Âdeta bedensel ve ruhsal olarak hazırlanan her müslümana Yüce Allah Kur'an'ı namazda tekrar tekrar vahyeder.

Kur'an vahyinin söz ve anlam bütünlüğü içerdiği bir gerçektir. Gerek namazda gerekse namaz dışında Kur'an ile muhatap olan kimsenin onu hem lâfız hem de mana olarak dikkate alması beklenir. Namazda, salt lâfız olarak okunan fakat anlamdan uzak kalınan Kur'an kıraatı, içerik açısından eksiklik arzeder. Böylece okumanın sadece şekilsel yönü yerine getirilmiş olur.

Namazda kaliteyi artırmanın yollarından birisi, okunan âyet ve duaların anlamlarını düşünmek ve bunlar üzerinde tefekkürde bulunmaktır. Bu, aynı zamanda Kur'an'ın namaz kılan mü'minlerden, yerine getirilmesini istediği bir emirdir.

Araştırmamızda, Kur'an'da, namaz kıraatını emreden âyetleri değerlendirerek, gerçek anlamda kıraatın ne anlama geldiğini tespit etmeye çalışacağız. Konumuzla ilgili âyetleri değerlendirmeye geçmeden önce, dinî bir âyin bünyesinde sözlü ritüelin yerini tespit etmeye çalışacağız. Kıraatın namazdaki işlevlerine, kaliteli bir kıraatın nasıl olması gerektiğine değineceğiz. Kıraat kelimesinin Arapça'daki kullanım çerçevesinden hareketle Kur'an kıraatını şekil ve muhteva açısından tanımlamaya gayret edeceğiz.

1 Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

İbadetlerde Sözlü Ritüeller ve Namazda Kiraat

Diñle ilgili sözlü ayinler, duâ etme, ilâhi söyleme, melodi mırıldanma, şiir ya da nesir türü bir metin okuma gibi faaliyetleri, önceden belirlenmiş sözcük dizinlerini tekrarlamayı içerir. Kutsal metinleri okumak/kiraat etmek diñi pratikler/ayinler arasında yer alır.²

İlâhî olanın kelimelerdeki yansıması, iman sembollerindendir. Kutsal ile kurulan iletişimde kullanılan sözler, Tanrı'nın işaretleri olabilirler. Bu tür etkinliklerde dil vasıta olarak olayın içerisine girer, muhtevayı ise düşünce oluşturur. Örneğin, İslâm'da kutsal söz Allah'ın gönderdiği bir elçi tarafından insanlara iletilir. Bu sözlerde günlük hayatta kullanılan seslere yer verilir. Kutsal karakterinden dolayı kiraat edilerek dile getirilirler. Kutsal kelâm'ın, kutsal özelliğini vurgulayan özel bir okuma tarzı vardır.³

Kelâm/söz, diñi uyarıcı işlevi gören, en yüksek seviyede semboldür. Allah'ı anma etkinliği bu tür sembollerle gerçekleştirilir. Kelâm sembolü sayesinde Allah ile konuşulur. Örneğin, Kur'an okuyan kimse Allah ile konuşuyor sayılır. Kur'an okumak diñ açısından bir erdemdir, çünkü bu okuma sadece telâffuzla sınırlı kalmayacak, kişiyi tefekküre yöneltecektir.⁴

Kur'an'dan bir bölümün okunması, namazın temel unsurlarından olup, salt duadan farklıdır. Namazın sözlü rükünlerinden olan Kur'an okuma, bireyin isteği dışında objektif bir mahiyete sahiptir. Diğer temel rükünler gibi, Kur'an okuma da namazın bir gereğidir. Yüce Allah, Kur'an okumayı namazla birleştirmeyi dilemiştir. Buna göre, mü'min kimse, derin etkiler, güçlü duygular uyandıran namazda Kur'an okuyarak kalbini ve zihnini ibadete odaklandırır.⁵

- 2 James L. Cox, *Kutsalı İfade Etmek*, (Çev.: Fuat Aydın), İz Yayıncılık, İstanbul 2004, 131; Conrad Phillip Kottak, *Antropoloji*, (Çev.: Komisyon), Ütopya Yayınevi, Ankara 2001, 472; Anthony Giddens, *Sosyoloji*, (Hüseyin Özel ve diğerleri), Ayraç Yayınevi, Ankara 2000, 464; Charles Y. Glock, *Dindarlığın Boyutları Üzerine*, (Din Sosyolojisi, Der: Yasin Aktay, M. Emin Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara 1998, 264; Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 1998, 216; Latif Tokat, *Dinde Sembolizm*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2004, 136; Galip Atasagun, "Sembol ve Sembolizm", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 7, 1997, 386.
- 3 Paul Tillich, *İmanın Dinamikleri*, (Çev.: Fahrullah Terkan-Salih Özer), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2000, Annemarie Schimmel, *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri*, (Çev.: Ekrem Demireli), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2004, 152; Ekrem Sarıncıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını, Isparta 2002, 133.
- 4 Yümnü Sezen, *İslâm'ın Sosyolojik Yorumu*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 2000, 143-144; İsa Kalyap, *İletişim ve Dil*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, 192-193.
- 5 Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (Çev.: Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul tsz., 139; Hayati Hökekleli, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, 236; Vahidüddin Han, *Kur'an'ın Öngördüğü İnsan*, (Çev.: İbrahim Şahin), İstanbul, 1993, 62; Sadık Kılıç, *İslâm'da Sembolik Dil*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, 223.

Namaz ancak Kur'an'dan bir bölüm okunmasıyla geçerli olur. Namaz, tam bir zihinsel duyarlılığın olduğu Kur'an dersidir. Bunun için namaz tam bir bilinç halinde kılınmalıdır. Hakkıyla eda edilen namaz, şuurda genişleme sağlar. İnsan namazda, bilmenin, düşünmenin en üst derecesine ulaşır. Namaz kılan kimse, Kur'an âyetlerini Allah'la konuşuyormuş gibi düşünerek okur. Bu ruh hali içerisinde, mü'minin benliğinde Kur'an'ın yönlendirici etkisi ortaya çıkar. Namazın önemli fonksiyonlarından birisi, müslümanın Kur'an'la bağlantısını sağlaması, onunla doğrudan diyaloga sokmasıdır. Namazda Kur'an okumak, sadece Allah'ı anmaktan ibaret değildir. Namazda okunan Kur'an, aynı zamanda İlahî Kelâm ile bütünleşmeyi, dinin ana kaynağıyla olan irtibatı sürekli kılmayı ifade eder. Belki de namaz olmasaydı birçok Müslüman Kur'an'dan uzak kalırdı.⁶

Mü'minin namazda okuduğu duâ ve Kur'an âyetleri, ilâhî tefekküre yardımcı olur. Kur'an âyetlerini tefekkür ederek okumak, namazın gereklerinden biri olan huşûyu temin eder.⁷

Namazda Kur'an okuyan kimselerin iki temel duruşu vardır. Kimileri dillerini hareket ettirirler, fakat zihinleri okudukları konusunda duyarsızdır. Kimileri de dilleriyle zihinleri arasındaki bağlantıyı koparmayıp okuduklarını anlar. Âdet yerini bulsun diye namazda dilini hareket ettirip zihnen duyarsız olmak, ses gösterisinde bulunup nağmeler mırıldanmak bu ibadet konusunda yapılmış büyük bir eksikliktir. Namaz kılarken, muhatabı Allah olan insanın, okuduklarına duyarsız olması büyük bir ciddiyetsizliktir. Bu yüzden, namazda Kur'an okurken, dilin söyledikleriyle, zihnin düşündükleri birbirinden bağımsız olmamalıdır.⁸

Biz burada, namazda kıraatın nasıl olması gerektiğinden bahsederken, namazın en üst düzeyde kılınmasını anlatmaya çalışıyoruz. Kılınan namazın kalitesinin en yüksek seviyede olmasını tasvir etmeye gayret gösteriyoruz. Yoksa, her mü'minin kıldığı namazın bu seviyede/kalitede olması beklenemez.

6 Muhammed Şedid, *Kur'an Metodu*, (Çev.: Ahmet Yüksel), Risale Yayınları, İstanbul tsz., 143; Eva de Vitray-Meyerovitch, *Duanın Ruhu*, (Çev.: Cemal Aydın), Şule Yayınları, İstanbul 1999, 96; Hasan Turabi, *Namaz*, (Çev.: Saim Eminoglu), Risale Yayınları, İstanbul 1987, 114; Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut, İstanbul 1999, 458-459; Vecdi Akyüz, *İbadet İlkeleri*, İlke Yayıncılık, İstanbul 2002, 133-134; Sezai Karakoç, *İslâm, Diriliş Yayınları*, İstanbul 1989, 50; H. Mahmut Çamdibi, *Din Eğitime Giriş*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul 1989, 57; Hüseyin Certel, "Psikolojik Bir Yaklaşımla Sözlü ve Fiili Şart ve Rükünleriyle Namaz", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 13, 1997, 341.

7 M. Salih el-Müneccid, *Namazda Huşûya Götüren 33 Etken*, (Çev.: Hüseyin Umudum), İstanbul 2003, 29-30.

8 Hidayet Aköz, *Kur'an'da Allah-Kul İlişkisi*, Seriya Yayınevi, İstanbul 2000, 245-246; Abdullah Yıldız, *Namaz*, Pınar Yayınları, İstanbul 1991, 83; Turabi, *Namaz*, 74.

Bununla birlikte, yapmış olduğumuz tasvirler, mü'minlere ideal bir namazın nasıl olması noktasında hedef gösterir.

Kıraat Kelimesinin Anlam Çerçevesi

Arapça'da kadın hayız gördüğünde “*karaeti'l-mer'e*” denir. Arapça “*kur*” kökünün asıl anlamı, temizlik halinden hayız haline girmektir. Bununla birlikte *kur*' kelimesi sadece hayız veya sadece temizlik anlamına gelmez, her iki durumu da içine alan bir anlam genişliğine sahiptir.⁹

Temizlikle hayız hali arasında bir süreç ilişkisi vardır. Birinin sona ermesi diğersinin başlangıcıdır, aralarında bir ayrılmazlık söz konusudur. Benzer bir durum kıraat yani okuma eyleminde de söz konusudur. Telâffuz edilen ses bir anlamın karşılığıdır. Anlamın farkına varılmayan bir kıraat, tam kıraat değildir ya da eksik kıraattır. İnsan bir anlamı ses kalıbına dökerek kıraat yani okuma gerçekleştirir. İşte hayızla temizlik arasındaki ilişki, kıraat eyleminde sesle anlam arasındaki ilişkiye benzer.

Karae'den gelen *kur*' toplamak anlamındadır. Bu anlama göre, temizlik döneminden hayız halinin başlangıcına kadar hayıza sebep olacak sıvı rahimde toplanır. *Kıraat*, harflerin ve kelimelerin okuma esnasında birbirine eklenmesidir. Bir şey toplanıp, birbirine eklenip bir araya getirildiğinde, “*kara'tü's-şeye kur'ânen*” denir. Anne karnında çocuğun rahme eklenmesi de *Karae* fiiliyle dile getirilir. *Kur'ân* kelimesi de, aynı kökten gelir. Hz. Muhammed'e indirilen kitabın özel isimi olarak kullanılır. Hz. Muhammed'e indirilen kitabın *Kur'an* diye isimlendirilmesinin gerekçesi, Allah'ın bütün ilâhî kitaplarının özünü toplaması ya da bütün bilgilerin özünü barındırması yahut da kıssalar, emirler, yasaklar, teşvikler ve sakındırmalar gibi dinî değerleri içermesi yüzündendir. *Kur'an* aynı zamanda, sûreleri, sûreler âyetleri, âyetler kelimeleri, kelimeler harfleri toplayıp bir araya getirmektedir.¹⁰

Görüldüğü gibi kıraat sadece lâfız kalıplarını değil, onların içerdiği anlamları, işaret ettiği duygu, düşünce ve eylemleri de bir araya toplamaktadır. Kıraat sırasında telaffuz edilen ses kalıpları, anlamı dikkate almadan tek başına kıraat eyleminin gerçekleşmesini sağlamamaktadır.

9 Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn İbn Muhammed er-Râgıb el-İsfehâni, *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut tsz., 402-402; Ahmed İbn Yusuf es-Semîn el-Halebi, *Umdetü'l-huffâz fi tefsiri eşrefi'l-ellâz*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1993, III/338-339.

10 el-İsfehâni, *el-Müfredât*, 402; Mecdüddin Muhammed İbn Yaküb el-Firûzâbâdi, *Besâiru zevi't-temyiz*, el-Mektebetü'l-ilmî, Beyrut tsz., IV/262-263; el-Halebi, III/338-339.

Karae kökünden gelen, *tekarre'tü* fiili, "anladım", "kavradım"; *kârâ'tühû* ifadesi de, "ders yaptım" manalarında kullanılmıştır.¹¹ Genel olarak okumayı dile getiren bu filler, okumanın, anlam ve bilgi boyutunu öne almaktadır. Arapça *karae* kökünün kullanıldığı anlamları değerlendirdiğimizde, bu kelimenin karşılıklı birbirini tamamlayan iki boyutlu eylemleri anlattığını görürüz. Bu kelime Kur'an kıraatını anlatmak için kullanıldığında da hem telâffuz hem de anlam olgusunu içeren okuma etkinliğini dile getirir. Anlamın dikkate alınmadığı salt telâffuzun tam bir kıraat olduğunu söylemek mümkün değildir. Kıraatın ortaya çıkabilmesi için dilin doğru telâffuza, zihnin de telâffuz edilen sembollerin içerdiği anlamlara hakim olması gerekir.

Namazda, şart koşulan Kur'an kıraatı da telâffuz ve anlam bütünlüğünü gerektirir. Herhangi bir metnin okunmasında anlamdan gafil olmak, boş bir etkinlikte bulunmak anlamına gelir. Aynı şekilde namazdaki Kur'an kıraatında anlamdan yoksun olmak, kıraat şartının tam olarak yerine getirilmediğini gösterir. Dolayısıyla bu durum namazın kalitesini düşürür, okunan Kur'an'ın mü'min üzerindeki bilişsel etkisini asgariye indirir.

Namazda Kıraatı Öngören Âyetler

Yüce Allah, geceleyin sevap kazanmak amacıyla namaz kılan Müslümanların, namazlarını kolaylaştırmalarını istemiştir. Uzun ve yorucu olan namazlarda en çok vakit alan rükun kıraattir. Allah, namazda Kur'an okuma işini kolaylaştırmayı dilemiştir. Çünkü insanın zorlandığı, yorulduğu, beden ve zihin olarak yetersiz kaldığı namazı uzatmasında kalite düşüklüğü yaşanacaktır. İnsan şeklen namazın gereklerini yerine getirirse de zihnen ve kalben kendini namaza veremeyecektir. Namazda okuduğu Kur'an'ın anlamını tam olarak kavrayamayacak, verilen mesajların içeriğini özümseyemeyecektir. Bu yüzden Allah, namazı, özellikle de kıraatı kısa tutmayı, namaz kılınan süre içerisinde tefekkür halini muhafaza etmeyi önermiştir. Namazda tefekküre engel olacak kadar yorgun, meşgul ve yetersiz olan kimselerin namazda kıraatı uzatmamalarını tavsiye etmiştir:

*"Rabb'in senin gecenin üçte ikisinden daha azında, yarısında ve üçte birinde kalıp namaz kıldığını; seninle beraber bulunanlardan bir topluluğun da böyle yaptığını biliyor. Geceyi ve gündüzü takdir eden Allah, sizin onu sayamayacağınızı bildiği için sizi affetti. Artık belli bir saat gözetmeden **Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun** (ne miktar kolayınıza gelirse o kadar gece namazı kılın, kendinizi zorlamayın.) Allah, içinizden hastalar, yeryüzünde gezip Allah'ın lütfunu arayan başka kim-*

11 el-İsfehâni, 402; el-Halebi, III/338-339.

*seler ve Allah yolunda savaşan daha başka insanlar bulunacağını bilmiştir. Onun için Kur'an'dan kolayınıza geldiği kadar okuyun. Namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a güzel bir borç verin...*¹²

İslâm'ın ibadet ilke ve kurallarının şekillenmeye başladığı ilk dönemlerde gecenin yarısı, ondan biraz fazla ya da az denecek miktarda gece namazı kılınması emredilmişti. Başlangıçta sadece Hz. Peygamberin kıldığı bu namazı diğer Müslümanlar da kılmaya başlamışlardı. Zamanla Müslümanların uğraş ve görevleri arttı, hastalıklar, toplum hizmetleri, ilâhî amaçlar uğruna mücadeleler, savaşlar, geçim koşulları onları çok meşgul eder oldu. Bu gibi şartlar altında gecenin önemli bir bölümünü ibadetle geçirmek güçleşti. Gece namazında en uzun süreyi kıraat alıyordu. Sayılan bu tür mazeretlerden dolayı ilâhî irade yapılan bu ibadeti hafifletmeyi, kolaylaştırmayı gerekli gördü. "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun" denilerek namazın hafifletilmesi, kıraat kısa tutularak kolaylaştırılması sağlandı.¹³

Âyette, gece namazı kılarken kıraatın kolay gelecek şekilde yapılmasına imkan sağlandığı anlatılmaktadır.¹⁴

Bu âyetteki, "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun" ifadesine dayanarak namazda kıraatın farz olduğu hükmü çıkarılmıştır.¹⁵

Bazı yorumculara göre, âyette namaz, Kur'an/kıraat olarak isimlendirilmiştir; kolayınıza gelecek şekilde namazınızı kılınız denilmiştir. Âyette, namazın unsurlarından biri olan kıraat zikredilerek, namaz, tamamı kastedilmiştir. Buna göre, Kur'an okumak namaz kılmaktan kinayedir. Bir bütünün bölümünden bahsedilerek tamamı anlatılmak istenmiştir. Namaz kılarken, Kur'an okunduğu için, "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun" denilmiştir. Bu ifadeyle sadece Kur'an okunması kastedilmemiş, namazda Kur'an'ın okunup

12 Müzzemmil, 73/20.

13 Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habib el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-uyûn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz., VI/133-134; Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1995, V/400; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1994, VII/202; Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru'l-vâzih*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1991, III/771-772; İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-hadis*, (çev.: Mustafa Altunkalya ve Diğerleri), Ekin Yayınları, İstanbul 1998, I/81-82; Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, (çev.: Muhammed Han Kayani ve Diğerleri), İnsan Yayınları, İstanbul 1989, VI/461; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1991, X/132-133.

14 Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, XIX/36.

15 el-Mâverdi, VI/133; el-Mevdûdî, VI/462; Hasan Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, Elif Ofset, İstanbul 1992, III/1108-1109; Mahmut Toptaş, *Kur'an-ı Kerim Şîfa Tefsiri*, Cantaş Yayınları, İstanbul 1993, VIII/98.

Allah'ın anılması istenmiştir. Namazın, sıkıntı vermeyecek şekilde kolaylaştırılması tavsiye edilmiştir.¹⁶

Bazı yorumculara göre, âyette geçen "*fakraû mâ teyessere mine'l-Kur'ân*" ifadesi, "*fakraû fi's-salâti mâ teyessere mi'ne'l-Kur'ân*" yani "namazda Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun anlamındadır.¹⁷ Âyetteki "*fakraû*" yani okuyun emrini" namazın dışında Kur'an okumak şeklinde değerlendiren yorumcular da vardır.¹⁸

"Kur'an'dan kolayınıza geldiği kadar okuyun." ifadesi âyette iki kez tekrar edilerek, verilmek istenen mesajın pekiştirilmesi amaçlanmıştır.¹⁹

Sonra Yüce Allah, "*ve ekîmû's-salâte*" buyurarak, namazın eksiksiz, olgun bir şekilde, bütün gereklerini yerine getirerek kılınmasını istemiştir. Kalplerin namazda duyarsızlaşmaması tavsiye edilmiştir.²⁰ Namazın eksiksiz/dosdoğru kılınması denildiğinde ilk akla gelmesi gereken konulardan birisi, kıraatta dil ve anlam bütünlüğünü sağlamaktır. İçerisinde tefekkürün bulunmadığı namazın eksiksiz olmadığını söylemek mümkün değildir.

Yüce Allah, sabah namazını, "sabah Kur'an'ı olarak nitelendirmiştir. Bu da gösteriyor ki, Kur'an namaz ibadeti bünyesinde önemli bir yere sahiptir. Belki de namazın diğer rükünleri, Kur'an kıraatı için bir çerçevedir. Diğer bütün rükünlerle, kendini Allah ile iletişime açan mü'min, bu ortamda Kur'an okumak suretiyle vahiyle muhatap olur. Vahye muhatap olan bir mü'minin ilk işi onu anlamak, bellemek ve benimsemektir. Bu yüzden Yüce Allah, namazda Kur'an okuyan mü'minin zihin ve duygularının vahyi algılamaya hazırlıklı olması gerektiğine işaret etmiştir:

"*Güneşin sarkmasından (kaymasından) gecenin kararmasına (yatsı vaktine) kadar namaz kıl ve sabahın Kur'an'ını da unutma. Çünkü sabah Kur'an okuması görülecek şeydir.*"²¹

"Sabahın Kur'an'ını okumak", sadece Kur'an okumak demek değil, sabah namazını kılmaktır. Sabah namazı "Kur'an" olarak ifade edilmiştir. Burada

16 el-Kurtubi, XIX/36; Abdullah İbn Ahmed en-Nesefi, *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1996, IV/449; el-Mâverdî, VI/132; İsmâil Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru rûhu'l-beyân*, Mektebetü Eser, İstanbul 1389 h., X/219; Mevdûdî, VI/462; Elmalılı Muhammed Hamdî Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul tsz., VIII/5441; Ateş, X/133.

17 el-Mâverdî, VI/133; Yazır, VIII/5442.

18 Yazır, VIII/5442.

19 eş-Şevkânî, V/400.

20 Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-merâğî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1998, X/243; Hicâzî, III/772.

21 İsrâ 17/78.

namazın bölümlerinden olan Kur'an okuma etkinliği namaz yerine kullanılmıştır. Kur'an'daki bu açıklamadan hareketle, namazda Kur'an okumanın gerekli olduğu ve onsuz namazın tamamlanmayacağı sonucu çıkarılmıştır. Kıyas yoluyla, sabah namazı için şart olan kıraatın, diğer vakit namazları için de şart olduğu sonucu çıkarılmıştır.²²

Namazın "Kur'an" kelimesiyle dile getirildiği bu âyet, kıraatın namazın şartlarından biri olduğu konusunu pekiştirmektedir.²³ Kur'an, kullandığı anlatım tarzına bağlı olarak yaptığı vurgu sayesinde, namazda kıraatın şart olduğu konusunda her türlü kuşkuğu ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca Allah, namazı Kur'an diye niteleyerek, Kur'an kıraatını namaz ibadetinin merkezine yerleştirmektedir.

Sabah namazı, "Kur'ânü'l-fecr" diye isimlendirilmiştir. Çünkü, sabah namazının kıraatına biraz daha fazla önem verilmiştir. Bu namazda daha çok Kur'an okunması, din açısından tercih sebebidir. Yüce Allah, sabah namazında daha uzun Kur'an okumaya teşvik etmiştir. Bu sebeple, sabah namazının kıraat aşaması diğer namazlardan daha uzun olmuştur.²⁴

"Sabah Kur'an okuması görülecek şeydir" ifadesi, sabah namazında Kur'an okunurken melekler hazır bulunur ve şahitlik ederler, şeklinde yorumlanmıştır.²⁵ Bu ifadeye getirilen yorumlardan birisi de şudur: İnsanın uykudan kalktıktan sonra ilk kıldığı namaz sabah namazıdır. Bu şartlarda kişi namaza dururken, zihni, genellikle namaz dışı duygu ve düşüncelerden boş olur. Kişi zihin ve duygularının hazırlıklı olduğu bir anda, namazda Kur'an okumak sûretiyle Yüce Allah'ın sıfat ve fiillerini en uygun şekilde kavrar ve tasavvur eder.²⁶ Sabah namazının saatleri, genellikle insanın namazda okuduğu Kur'an'ı en iyi şekilde kavramaya müsait olduğu saatlerdir. Namazda okunan âyetlerin anlamlarına daha iyi nüfuz edebilmeyi kolaylaştıran, zihnin ve kalbin hazırlıklı olduğu saatlerdir.

22 Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut 1997, VII/384; el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil ve esrâru't-te'vil*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, I/579; Vehbe ez-Zuhayli, *et-Tefsîru'l-münir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991, XV/144; el-Mevdüdi, III/117.

23 İzzuddin Abdülaziz İbn Abdisselâm ed-Dimeşki, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1996, II/227.

24 Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmizit't-tenzil*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, II/660; er-Râzî, VII/384; ez-Zuhayli, XV/144; Yazır, V/3194; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985, IV/1903.

25 İmâduddin Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azim*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, III/58; ez-Zuhayli, XV/144; Muhammed Ali es-Sâbûni, *Safvetü't-tefâsir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz., II/172; Yazır, V/3194; Ateş, V/240.

26 er-Râzî, VII/385.

Kur'an'da, henüz sarhoşluk veren içecekler yasaklanmadan önce, Müslümanların sarhoş oldukları vakitlerde namaza durmamaları istenmiştir. Gerekece olarak da, sarhoşun bilincinin yerinde olmayacağı, okuduğu kiraat ve duaların anlamını bilemeyeceği ileri sürülmüştür. Bu uygulama da namazda okunan kiraatın anlaşılması, düşünülmesi gerektiği karara bağlanmıştır:

*"Ey inananlar, sarhoşken namaza yaklaşmayın ki ne dediğinizi bilesiniz."*²⁷

Namazda özgü sözlü ritüeller vardır. İnsan, bu sözlü ritüelleri yerine getirirken ne dediğini bilemeyeceği için sarhoşken namaz kılması yasaklanmıştır. Çünkü sarhoş olan kimse ne söylediğinin farkında olmaz. Sarhoşluk, zihnin doğru işleyişine engel oluşturur. Namaz kılarken bireyin ağzından çıkan gönlünden hissetmesi, ne okuduğunu, Allah'a ne diyerek hitabettiğini bilmesi, doğruyla yanlış ayıracak şekilde aklının başında olması önemlidir. Ne dediğini bilemeyecek kadar duyuarsızlık ve uyku sarhoşluğu içerisindeki birisinin namaza yaklaşması uygun değildir. Çünkü, sarhoşken ibadet tam bir bilinç halinde, kendinden emin bir şekilde yerine getirilemez, kiraat farzı hakkıyla eda edilemez. Kalbin Allah'a yönelmesi, dilin dua ile meşgul olması mümkün olmaz. Sarhoş, namazda okuduğu âyet ve duaları karıştırır, yanlış okur, onların anlamlarını düşünemez. Âyet, sadece alkol türü uyuşturucuların yol açtığı sarhoşluğu kapsamaz, her türlü sersemliği, aklın geçici olarak dumanlanmasını içine alır. Normal muhakemenin kaybolduğu, şaşıttığı her durumu anlatır. Buna göre âyet, bilinçli olmayı namazın vazgeçilmez unsurlarından biri olarak karara bağlar. İnsanın zihinsel melekelerine hakim olduğu, ne dediğinin farkında bulunduğu anlarda namaza durmasını ister.²⁸

Bununla birlikte âyetten, Arapça Kur'an metninin anlamını bilmeyenin namazının kabul olmayacağı anlamı çıkarılamaz. Bireyin namazda okuduğunun Kur'an olduğunu hissetmesi, ne okuduğunun farkında olması yeterlidir.²⁹

Âyette vurgulanan önemli noktalardan birisi namazda okunanların bilmesidir. Bir Müslüman için, sarhoşluk veren içkilerin içilmesi namaz içinde ve dışında zaten yasaktır. Dolayısıyla âyette yer alan, "sarhoşken namaza

27 Nisâ IV/43.

28 ez-Zemahşerî, I/503; er-Râzî, IV/86; İbn Kesir, I/513; eş-Şevkânî, I/590; Ebû Muhammed Abdülhak İbn Gâlib İbn Atıyye el-Endelûsî, *el-Muharreru'l-veciz fi tefsiri'l-kitâbi'l-aziz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, II/57; el-Kurtubî, V/133; en-Nesefî, I/333; el-Beyzâvî, I/216; el-Kâsimî, II/300; Ebû Bekr Câbir el-Cezâirî, *Eyseru'l-tefâsîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, I/483; ez-Zuhaylî, V/81; Hicâzî, I/379; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, (çev.: Cahit Koytak), Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1997, 146; Bilmen, II/595; Ateş, II/287.

29 el-Mevdûdî, I/295.

yaklaşmayın” emri bir müslümanı doğrudan, fiili olarak ilgilendirmemektedir. Günümüz Müslümanlarımızı bu âyette ilgilendiren öncelikli mesele, namazda okunanların bilinçli, anlamını düşünerek, duyarsızlıktan sıyrılarak kıraat edilmesidir.

Âyette geçen, “*hattâ ta’lemû mâ tekûlûn*” ifadesi, namazda okunanların anlaşılmasının gereğini vurgulamaktadır. Namaz kılarken okunan Kur’an’ın anlamını bilmeyi, manayı zihinde değerlendirmeyi, kalpte hissetmeyi öngörmektedir.

Namazda Kur’an kıraatının zorunluluğu Hz. Peygamberin açıklamalarıyla da teyit edilmiştir. Hz. Peygamberin hadisleri Kur’an’ın konuyla ilgili âyetlerinin içerdiği hükmü hem pekiştirmiş hem de şekillendirmiştir. Fâtiha sûresinin namazda okunmasını şart koşturmuştur.

“Namaz için kalktuğında abdest al, kibleye yönel, tekbir al sonra Kur’an’dan kolay olanı oku.”³⁰

“Fatiha okumayanın namazı olmaz.”³¹

Namazdaki sözlü unsurların en önemlisi, her rekâta tekrar edilen, kapsamlı bir dua niteliği taşıyan ve Kur’an mesajının özeti sayılan Fâtiha sûresidir. Bu sûre “Kur’an’ın anası” kabul edilir. Sanki Kur’an’ın diğer bütün âyetleri, Fâtiha sûresinin bir açılımıdır; ondan doğup bağımsızlıklarını kazanmışlardır.³²

Sonuç

Dinlerin genelinde sözlü ayinlere rastlanmaktadır. Bu ayinlerde kutsal kabul edilen sözlerin okunması söz konusudur. Sözlü ayinlerde asıl içeriği düşünce oluştururken, dil buna aracılık eder. Aynı şekilde İslâm’da kutsal söz olan Kur’an kıraat edilirken sadece telâffuzla yetinilmez, buna tefekkür de eşlik eder.

Namazda Kur’an okunması zorunludur. Müslüman, her namazda Kur’an’ı okumak, düşünmek, değerlendirmek, onunla bütünleşmek durumundadır. Namazda kıraat şartı eda edilirken, sadece dili hareket ettirmek, okunanlar-

30 Ebû Abdullah Muhammed İbn İsmail el-Buhârî, *Sahih*, İsti’zân, 18, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, VII/132.

31 Hafız Ebû Abdullah Muhammed İbn Yezid İbn Mâce, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, I/273.

32 Bayraklı, I/162; Zekeriyâ Pak, *Kur’an’da Kulluk*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1999, 256-257.

dan duyarsız kalmak, dille zihin arasındaki ilişkiyi koparmak Kur'an okumanın tam manasıyla gerçekleşmediğini gösterir. Çünkü şeklen Kur'an ile ilişki sağlansa da, muhteva olarak sağlanamamıştır.

Namazda Kur'an okumayı ifade etmek amacıyla Kur'an'da kıraat kelimesi kullanılır. Bu kelimenin Arapça'da kullanıldığı anlamlar incelendiğinde kök itibarıyla, birbirini tamamlayan iki durumu anlattığı görülür. Bu durum Kur'an kıraatında, telâffuz ile anlamın birbirini tamamlaması şeklinde kendini gösterir.

Namazda kıraat şartını getiren, bizzat Kur'an'ın kendisidir. Kur'an, kıraat kavramını zikrederek, namazı kastetmek suretiyle, kıraatın namaz içerisindeki önemli konumunu belirlemiştir. Kur'an, doğrudan ve dolaylı olarak yaptığı açıklamalarla, namazda okunan âyetlerin anlamlarına zihnin ve kalbin nüfuz etmesini gerekli görmüştür.

Kur'an namazda, özellikle de kıraat sırasında, bilinçsel uyanıklığı şart koşmuştur. Böylece kıraatın asıl amacının okunan Kur'an'ın düşünülüp anlaşılması olduğunu karara bağlamıştır. Anlaşılmadan bilinçsizce okunan Kur'an'ın namazda kaliteyi düşüreceğine işaret etmiştir.

Namazda, Kur'an kıraatı sırasında, tefekkür eksikliği Müslümanların her zaman yaşayageldikleri bir sorundur. Bu yüzden namazda tefekkürün ihmalî konusunda her zaman bilinçlendirici uyarılarda bulunmak gerekir. Çünkü namazdaki Kur'an tefekkürü, Müslümanların evrensel dinî tefekkürünün temelini teşkil eder. Namazdayken, tefekkürden uzak ve şekilciliğe kaçan Kur'an okumaları, Müslümanları genel Kur'an tefekkürü ve dinî düşünce alanında duyarsızlaştırır. Namazla başlayan dinsel şekilcilik, dinî hayatın bütün alanlarına benzer tarzda etkiler yapar. Dinî tefekkür hiçbir zaman Müslümanların geneline yayılamaz.